

Oltidsagre.

Af Gudmund Hatt.

I nærværende Tidsskrift, Bd. I, Hefte 1, p. 46 o. f. har Hr. N. Overgaard udtalt sig om mine Undersøgelser af gamle, forladte Agerfelter i jyske Heder. Desværre viser hans Udtalelser, at han ikke kender mine offentliggjorte Arbejder om Emnet. End ikke den af ham citerede Afhandling i »Naturens Verden« 1930 kan han antages at have læst, da han aabenbart er uvidende om væsentlige Dele af dens Indhold. Det er af Betydning for mine Undersøgelser, at Læserne af »Jyske Samlinger« ikke bibringes ganske fejlagtige Forestillinger om mit Arbejde og dets Resultater; jeg vil derfor gerne have Lov at fremsætte følgende Bemærkninger.

Naar Hr. Overgaard beklager, at det ikke er muligt af min Fremstilling at se, »hvorledes Jorden er beskaffen i de forskellige der omtalte Digevoldinger«, da viser denne Udtalelse klart, at han ikke har læst p. 348—49 i min citerede Afhandling, hvor jeg omtalte Dr. Knud Jessens og mine Jordbundsundersøgelser. P. 349 gengiver jeg et Profil af en Digevolding paa Gundersted Hede og skriver: »Dette Profil er typisk for Digevoldingerne i det nordvestlige Himmerland Da Digevoldingerne opførtes, var de paagældende Arealer altsaa ikke lynggroede. Den Podsolering, vi finder, er aabenbart yngre end Digevoldingerne. Det er endog

sandsynligt, at Markerne allerede var under Kultur, da Digevoldingerne blev til; thi disse bestaar af gammel Kulturjord, Markjord.«

Det af Hr. Overgaard anførte Eksempel fra Randbøl Hede, hvor nogle Digevoldinger er opførte af Lyngtørv, er ganske utypisk. Det er ikke lykkedes mig at fremdrage et eneste andet Tilfælde med Lyngtørvsvolde. Jeg har baade i min Artikel »Gamle Agre« (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1931) og i min Afhandling »Prehistoric fields in Jylland« (Acta Archaeologica, vol. II, 1931) udtrykkelig gjort opmærksom paa dette Forhold. Randbøl-Digevoldingernes Dannelsesmaade er utypisk; thi i alle andre undersøgte Tilfælde har Digevoldingerne oprindeligt bestaaet af Muldjord. Dertil kommer, at Digevoldingerne paa Randbøl Hede er usædvanlig smalle og de indrammede Felter smaa og faa og aldrig synes at have hørt til noget stort System — medens alle andre kendte Forekomster synes at være Rester af ret store Agersystemer. Jeg har derfor p. 126 i min sidstnævnte Afhandling advaret mod at slutte nogetsomhelst om Digevoldingernes Tilblivelse i Almindelighed udfra Forekomsten paa Randbøl Hede.

Det er altsaa i enhver Henseende misvisende at anvende Randbøl Forekomsten som almindeligt Eksempel. Det typiske er, at Digevold-Agrene ligger paa gammel Skovbund, ganske vist paa let, sandet Jord. Dette har jeg allerede fremført p. 363 i »Naturens Verden« 1930. Efter at Markerne var opgivne, er de blevet erobrede af Lyngen. Men der kan godt have ligget et Tidsrum imellem Markens Opgivelse og Lyngens Indvandring. I et Tilfælde, nemlig ved Favrholt i Albæk Sogn i Vendssyssel, er det lykkedes mig at paavise, at de opgivne Agre først er blevet erobrede af Skoven, og langt senere er Skoven veget for Heden. Derimod hører det til Und-

tagelserne, at Digevoldingerne er anlagte paa Hedeland; bortset fra Randbøl-Forekomsten kender jeg kun tre Eksempler, hvor der kan paavises en Aldannelse ældre end Digevoldingerne. Et af disse Eksempler har jeg behandlet i »Prehistoric fields in Jylland«, nemlig Forekomsten i Asdal og Uggerby Sogne i Hjørring Amt; her har man i førromersk Jernalder dyrket et Overgangsomraade mellem Skov og Hede. Ogsaa paa Fly Hede, syd for Skive, ligger Digevoldingerne paa gammel Hede, men langs Randen af Svansø Mose, hvor der engang har staaet Skov. Et tredje Tilfælde er en lille Forekomst syd for Egvad Kirke. I alle andre af mig ved Gravning undersøgte Tilfælde — og deres Tal er stort — er Digevoldingerne ikke anlagte paa gammel Hede.

De Mennesker, som har frembragt Digevoldingerne, har altsaa foretrukket Skovland — men de har dog ikke helt undgaaet Heden. Selve Grænsezonen mellem Skov og Hede — »den brudte Skov«, som Professor Knud Jessen har udtrykt sig — synes at have øvet en Tiltrækning. Naar selv saa daarlig Jord som den paa Randbøl Hede har kunnet være Genstand for Dyrkning, hænger dette sikkert sammen med, at den midtjydske »Hærvej« eller »Oksevej« fører over denne Hede, tæt forbi de gamle Agerfelter. Jeg har allerede i »Naturens Verden« 1930, p. 350—51, gjort opmærksom paa dette Forhold.

Det er ikke usandsynligt, at de jydske Bønder i ældre Jernalder anvendte Gødning. Storbritannien besad i den keltiske Tid et veludviklet Agerbrug med en Agerinddeling ganske lignende den, hvorom de jydske Digevoldinger bærer Vidne. I de seneste Aar har de engelske Arkæologer Crawford og Curwen gjort de britiske Oldtidsagre — som har stor Lighed med vore jydske — til Genstand for et intensivt Studium. Det er lykkedes

at datere de britiske Oldtidsagre til ældre Jernalder — dette Ager-System synes i England at være kommet i Brug ved Jernalderens Begyndelse og at have eksisteret indtil den angelsachsiske Erobring. (Mine Dateringer af visse jydsk Oldtidsagre til førromersk Jernalder er foregaaet uafhængigt af de britiske Undersøgelser, før disse endnu var mig bekendt). Fra klassiske Forfattere ved vi, at der i Storbritannien frembragtes en Mængde Korn. Plinius omtaler Brugen af Mergling hos de gamle Briter; de synes ogsaa at have kendt Brugen af Aske som Gødning. (Jfr. f. Eks. E. Cecil Curwen: Prehistoric agriculture in Britain. Antiquity 1927, p. 286—87.)

Det kan tilføjes, at Digevolding-Agre nu ogsaa kendes fra Holland. Denne Ager-Type er endogsaa naaet til Island; de saakaldte »Linakrer« nær det gamle Bergthorshvoll har ganske samme Karakter som vore jydsk Oldtidsagre, hvilket jeg ved Selvsyn har overbevist mig om i dette Efteraar.

Efter at have gennemvandret de fleste jydsk Hede-Egne føler jeg mig overtydet om, at det meste af Jyllands Hedeareal var uden noget intensivt, stadigt Agerbrug i Oldtiden. De mange forladte Oldtidsagre ligger for Størstedelen paa gammelt Skovland, der senere er erobret af Lyngen; kun i ganske faa Tilfælde har Jernalderens Bønder drevet intensivt Agerbrug paa Hedejord.

Heraf følger dog ikke med Nødvendighed, at Heden var ligesaa betydningsløs for Landbruget under Bronzealderen og den yngre Stenalder. Bronzealderens og den yngre Stenalderes Marker er meget vanskeligere at paa-vise end Jernalderens; de havde nemlig ingen Agerrener, hverken Voldinger eller Furer. De har kun efterladt sig afsamlede Stendynger — og saadanne har og-

saa senere Perioders Dyrkning frembragt. I det hele taget har vi intetsomhelst Bevis for, at det Agerbrug, der dreves her i Bronzealderen og den yngre Stenalder, havde en permanent Karakter. Al Sandsynlighed taler for, at Bronzealderens og den yngre Stenalderes Jordbrugere drev Svedjebrug og altsaa flyttede deres Dyrkning fra Sted til Sted. Som en Rest af denne ældgamle og over det meste af Jorden paaviste Dyrkningsform har jeg betragtet det gammeldags, ekstensive Hedeagerbrug. Til Svedjebrug vilde Skovens Randzone og selve Hederne egne sig fortrinligt. Selv om jeg altsaa føler mig overtydet om, at Jyllands Heder for Størstedelen var ret øde og ubenyttede under Jernalderen, d. v. s. i Digevolding-Agrenes Tid, er jeg ingenlunde saa sikker paa, at ikke det ældre, mere ekstensive og omflyttende Agerbrug netop i Hederne fandt gode Betingelser. Jeg er derfor heller ikke sikker paa, at Stenalder- og Bronzealder-Gravhøjene anlagdes synderlig langt borte fra den af Agerdyrkerne benyttede Jord.

Paa den anden Side kan der fremføres arkæologiske Grunde til Støtte for den Antagelse, at Jyderne i Oldtiden begravede deres Døde paa udyrket Mark. Det er et gammelkendt Forhold, at mange Stenalder- og Bronzealder-Gravhøje ligger paa gammel ubrudt Hede og er opførte af Lyngtørv. Under førromersk Jernalder har man undertiden begravet sine Døde i selve Udkanten af den dyrkede Mark; jeg har paavist flere saadanne Tilfælde. I Asdal og Uggerby, Hjørring Amt, lykkedes det mig at paavise en førromersk Boplads, liggende i Sydranden af et Digevolding-Område; og tæt nord for Digevolding-Agrene, i et øde Klitterræn, laa de tilsvarende Brandpletgrave.

Sandsynligheden taler for, at Gravhøjene paa de jydskke Heder ligger i Udkanten af Bygderne, som en Rand-

brække ud mod Ødemarken. Men indtil videre finder jeg ingen Grund til at antage nogen betydelig Afstand mellem Gravhøjene og de tilsvarende Boliger og Marker. Spørgsmaalet om Forholdet mellem Gravplads og Bolig kan ikke løses apriorisk. Der kræves her til nye Bopladsundersøgelser. Endnu ved vi saare lidet om den yngre Stenalder og Bronzealders Bopladser.

— Hr. N. Overgaard burde have værdiset de Forfattere, han angriber, en lidt omhyggeligere Gennemlæsning. Han vilde da have opdaget, at Svælget mellem Arkæologer og fornuftige Mennesker ikke er afgrundsdybt.
